

תלמוד. קנס עבור הבושת והפגם (מס' ערכין יד/ב-טו/א)

סיכום המשנה ג, ד: תשלום חמישים שקל כסף הוא סכום קבוע שקבעה התורה במקרה של אונס או פיתוי נערה. בנוסף לכך משלם האונס או המפתה גם בושת וגם פגם.

(א) **בושת:** פיצוי על הבושה וההשפלה שנגרמו לנערה.

(ב) **פגם:** פיצוי על הירידה בערכה בעקבות המעשה. את הפגם מחשבים בהערכה משפטית תיאורטית בלבד: בית הדין מעריך כמה הייתה 'שווה' לפני המעשה וכמה לאחריו, כאילו הייתה נמכרת כשפחה, וההפרש הוא סכום הפגם. אין בכך השוואה אמיתית של הנערה לשפחה, אלא דרך הלכתית להעריך את הנזק הכספי.

גמרא

והבושת והפגם ...

אמאי? אימא: 'חמישים סלעים' אמר רחמנא מכל מילי! שאלה: מדוע להוסיף תשלום על הבושת והפגם? והרי כתוב בתורה (שמות כב 16, דברים כב 29): שישלם בסך הכל "חמישים סלעים"?

אמר רב זעירא, יאמרו: בעל בת מלכים חמישים, בעל בת הדיוטות חמישים? תשובה: יאמרו האנשים הייתכן שהתורה אינה מתייחסת למעמדה של האנוסה! וכי בת המלכים ובת הדיוטות שוות לגבי הבושת והפגם?

אמר ליה אבבי: אי הכי, גבי עבד נמי יאמרו: עבד נוקב מרגלית שלשים, עבד עושה מעשה מחט שלשים? שאלה: לפי ההיגיון הזה, הקנס יהיה שווה לכל בעל שור שהמית עבד כלשהו, בין שיהיה נוקב מרגלית (צורף) או עושה מעשה מחט (עבודה פחותה)! הייתכן שייתן לאדוניו שלושים שקלים (שמות כא 32) בלי להתייחס למומחיות העבד?

אלא אמר רב זעירא: אילו באו עליה שנים, אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה, יאמרו: בעל פגומה חמישים, בעל שלמה חמישים? תשובה אחרי תיקון דברי רב זעירא: נניח ששני אנשים אנסו אותה, אחד שלא כדרכה (והיא עוד בתולה) ואחד כדרכה, יאמרו: הייתכן שהאנס השני (בעל פגומה) ישלם חמישים כמו האנס הראשון שבעל שלמה?!

אמר ליה אבבי: אי הכי, גבי עבד נמי יאמרו: עבד בריא שלשים, עבד מוכה שחין, שלשים? שאלה: לפי ההיגיון הזה, האם יש הגיונות בכך שהקנס (שלשים שקלים) יהיה שווה לכל בעל שור שהמית עבד בריא או עבד מוכה שחין?! הייתכן שיתן לאדוניו אותו הסכום בלי להתייחס לבריאות העבד?

אלא אמר אבבי, אמר קרא (דברים כב 29): תחת אֲשֶׁר עָנָה, מכלל דאיכא בושת ופגם הביטוי תחת אֲשֶׁר עָנָה מלמד אותנו דברים כלליים, הכוללים בושת ופגם. רבא אמר, דאמר קרא: (שם): וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה ..., הנאת שכיבה חמישים, מכלל דאיכא מילתא אחריתי, ומאי ניהו? בושת ופגם הקנס עבור 'הנאת שכיבה', מכאן למדים שישנם דברים אחרים. מהם? בושת ופגם.

הלכה. רמב"ם, הלכות ברכות.

ו, א: כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף, ואע"פ שהיא פת חולין, ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה, לא יאכל עד שיטול שתי ידיו. וכן כל דבר שטיבולו במשקין, צריך נטילת ידים תחילה. מה שנשאר לנו הוא מהטיבול הוא טיבול הכרפס במים בליל הסדר.

ו, ב: כל הנוטל ידיו, בין לאכילה, בין לקריאת שמע, בין לתפלה, מברך תחלה 'אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים', שזו מצות חכמים שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר (דברים יז 11): עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֶד. ומים אחרונים אין מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה, ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר¹. כי סכנתא חמירא מאיסורא.

מוסר. שערי תשובה לרבינו יונה, שער ג

קפ) סוג שלישי של שקרנים: המשקר כדי להשיג לעצמו טובה או רווח השייכים לאחר: הבא בערמה ודברי מרמה למנוע טוב מבעליו, להעביר הטובה אליו לעצמו, לא לגזול מחברו דבר שהוא שלו, ולא לחמסו, אבל יתן עינו בַטובה העתידה לבא לידי חבר, וצוֹדָה אותה לקחתה אליו בשקר מְלִיו, או יסבב בשקריו לו עד אשר יתן חברו לו מַתָּת, ועיקר ענינו על השקר.

אכן יגדל עונש השקר כאשר יסבב יגרום ממנו הפסד לזולתו, אף על פי שאין עיקר העונש על ההפסד, כי לא הפסיד ממנו דבר שיזכה בו, כענין שאמרו רבותינו ז"ל (מס' סנהדרין צב/א): "כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר (ברא' כז 12): אֲוִלִי יִמְשְׁנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ, ונאמר על עבודה זרה (ירמי' י 15): הֶבֶל הִמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים. ואמרו רבותינו ז"ל 'כאילו עובד עבודה זרה', הביאו הדמיון על קצהו חז"ל לקחו את ההשוואה עד לקצה, בצורה החריפה ביותר, אחר כי הוא נסתר בשקר ונעזר בשוא.

¹ הראב"ד סובר שלמים אחרונים יכולים להיות שני טעמים שונים: א) משום נקיות וקדושה לפני ברכת המזון:

א) כאשר הידיים מזוהמות מן האוכל. במקרה כזה הרחיצה היא חובה הלכתית ממש, ולכן לדעתו מברכים 'על רחיצת ידים'.

ב) משום סכנה ורפואה: כאשר הידיים אינן מזוהמות, והרחיצה נדרשת רק מחשש מלח סדומית וכדומה. במקרה כזה אין

מברכים. הראב"ד מוכיח שיש במים אחרונים גם צד של מצווה מן הדרשה: והתקדשתם - אלו מים ראשונים. והייתם

קדושים - אלו מים אחרונים, וכן מדברי חז"ל ש"ידיים מזוהמות פסולות לברכה".